

CHP'NİN KEMALİST DEVRİM'DEN AYRILIŞININ NEDENLERİ

23 Nisan 2022

Yıldırım Koç

CHP, 1945 yılından itibaren Kemalist Devrim'den veya Atatürk'ün Türkiye'ye özgü sosyalizm anlayış ve uygulamalarından ayrıldı. Bunun çeşitli nedenleri vardır.

Mustafa Kemal Paşa'nın Sovyet Rusya temsilcileri M. Frunze ve İ. Abilov ile, 23 Ağustos – 13 Eylül 1921 günleri gerçekleşen Sakarya Savaşı zaferinden sonra, 25 Aralık 1921 günü yaptığı görüşme, Türkiye'deki devrimin karakterinin belirlenmesi, Mustafa Kemal'in tavrı ve Sovyet Rusya'nın o tarihteki yaklaşımı açısından çok önemlidir.

Görüşmede M. Frunze şunları söyledi:

"Son zamanlarda devrimci taktiklerden, bazı evrimci taktiklere geçtik. (...)

"Doğu'ya gelince; Rusya komünistlerinin ve Komintern'in bu yöndeki tavrı tam olarak açık ve berraktır. Ekonomik ve kültürel geri kalmışlıktan dolayı, komünist devrimin sözünün bile edilemeyeceğini düşünüyoruz. Doğu'da devrimci mücadele yalnızca milli kurtuluşçu ve demokratik mahiyettedir. Biz bütün gücümüzle bu hareketleri destekliyoruz ve desteklemeye devam edeceğiz. Çünkü Doğu'nun emperyalizmden kurtuluşu Batı'da komünist ihtilali hızlandıracaktır. (...) Şimdiki durumda Doğu'daki milli kurtuluşçu-demokratik hareket, ekonomik politikası açısından devlet sosyalizmi yönünde yürüyecektir. Burada hareket aşağıdan yukarı doğru değil de, tersine yukarıdan aşağı doğru olacaktır. Size ve iktidarda bulunan şahsiyetlere bakarak hemen hemen hepsinin yoksullar sınıfından çıktığı kanaatine varıyorum. Hâkimiyetten söz ederken, sizi -Paşa'yı- göz önüne alıyorum ve sizin hiçbir mal ve mülkünüzün olmadığını ve kendi hizmetiniz ve emeğinizle geçindiğinizi biliyorum. Buradan, komünist ihtilal olsa bile sizin hiçbir şey kaybetmeyeceğiniz sonucu çıkmaktadır. Eğer siz kendi politikanızı tam demokratikleşme ve devlet sosyalizmi istikametinde yönlendirirseniz, Batı'da komünist devrimden sonra hiçbir zorluk çekmeden ve kan dökmeden komünist ihtilale dahil olabilirsiniz."

Frunze'nin, çok büyük olasılıkla Lenin'den aldığı talimatla, Türkiye için öngördüğü gelişim çizgisi Kemalist önderliği "burjuva" olarak değerlendirmiyor ve Mustafa Kemal Paşa'nın kafasındaki "devlet sosyalizmi" modeliyle çelişmiyordu. "Milli kurtuluşçu-demokratik hareket" olarak nitelediği devrimci sürecin "aşağıdan yukarı doğru değil de, tersine yukarıdan aşağı doğru olacaktır" biçimindeki tespiti de son derece gerçekçidir. Türkiye'de, çeşitli nedenlere bağlı olarak, yoksul köylülüğün ağalara, mavi yakalı işçilerin çok büyük çoğunluğunun sermayedar sınıfa karşı etkili bir mücadelesinin olmadığı koşullarda, "aşağıdan yukarı" bir devrim mümkün değildi; devrim, Atatürk'ün yönlendirdiği bir grup emekçi kökenli vatanseverin önderliğinde "yukarıdan aşağıya" doğru gelişecekti. Nitekim, öyle oldu. Bu süreçte de Sovyetler Birliği ile, eşitler arasında karşılıklı saygı ve çıkar temelinde, yakın bir ilişki yaratılacaktı. Türkiye'nin bağımsız bir devlet olarak varlığını sürdürebilmesinin yolu, devletçi ve halkçı politikaların uygulanmasından ve Sovyetler Birliği ile eşitlik temelinde yakın ilişkilerden geçiyordu. Atatürk'ün bu amaçla izlediği yol, Türkiye'ye özgü bir sosyalizm yarattı.

Türkiye'ye özgü bir sosyalizm modelinin biçimlenmesinde ve adım adım uygulanmasında, Atatürk'ün belirleyici rolü vardı. Onun yokluğu, işçi sınıfının ve yoksul köylülüğün sosyalizm doğrultusunda bir talebi ve mücadelesinin bulunmadığı koşullarda, İsmet İnönü'nün ve CHP'nin diğer yöneticilerinin çoğunun bu çizgiden ayrılmasına neden oldu. Kemalist Devrim'i, dönemin zor koşullarında koruyacak birikimde ve güçte bir örgüt ve/veya toplumsal sınıf yoktu.

Atatürk, önce Çanakkale kahramanıydı. Ardından, mucizevi bir başarı olan Kurtuluş Savaşı'mızın mareşaliydi. Müthiş bir strateji ve zamanlama ustasıydı. Çok büyük bir entelektüel birikime sahipti. Askeri dehasını, politik dehası ve entelektüel hazinesiyle bütünleştirmişti. Onun gücünün bile yetmediği durumlar oldu. Ancak adım adım, bağımsız ve demokratik bir Türkiye'nin mimarlığını yaparken, bu süreci Türkiye'ye özgü bir sosyalizm doğrultusunda gerçekleştirdi.

1938 yılında Atatürk'ün vefatından sonra onun yerine geçen İsmet İnönü de Kurtuluş Savaşımızın kahramanlarındandı; ancak kişiliği ve entelektüel birikimi Atatürk'ünkinden çok farklıydı. Bu nedenle, Cumhurbaşkanı olur olmaz, Atatürk'ün yakın çevresindeki bazı kişileri ülke yönetiminden uzaklaştırdı;

Atatürk döneminde yönetimden uzaklaştırılmış olan bazı kişileri yetkili kıldı. Bu kişilerin Atatürk döneminde yönetimden uzaklaştırılmış olmalarının nedeni, Atatürk'ün biçimlendirmeye çalıştığı Türkiye projesine karşı olmalarıydı.

Atatürk'ün erken yaşta hastalığı ve vefatı ve onun yerine geçen İsmet İnönü'nün Atatürk'ten farkı, geriye dönüşün belki de en önemli nedeniydi.

İkinci neden, İkinci Dünya Savaşı'na girilmemesine rağmen, özellikle köylülüğün savaş koşullarında yaşadığı büyük sıkıntılardı. Çok sayıda erkeğin askere alınması nedeniyle tarımsal üretimde gerilemeler yaşandı. Devletin artan savunma harcamalarının karşılanabilmesi için ağırlıklı olarak köylülüğün kaynaklarına başvuruldu. İnsanlar, İkinci Dünya Savaşı'na sürüklenmiş olmanın yol açacağı çok büyük tahribattan kurtuldu; ancak yaşanan sıkıntılar da unutulmadı. Cumhuriyet düşmanı kesimler, savaş nedeniyle yaşanan sıkıntıların faturasını Atatürk'ün politikalarına ve CHP'ye çıkarmada epeyce başarılı oldu. Bu koşullarda, Atatürk'ün Türkiye'ye özgü bir sosyalizm doğrultusunda attığı son derece önemli adımlar, nüfusun dörtte üçünü oluşturan köylülük tarafından desteklenmedi. Bu politikaları destekleyen bir işçi sınıfının da olmadığı koşullarda, Atatürk'ün yerleştirdiği anlayış ve uygulamalara yönelik saldırılar etkili oldu. Atatürk ölmeseydi, İkinci Dünya Savaşı'nda yaşanan sıkıntılar daha az olur ve CHP'ye ve Kemalist Devrim'e fatura edilmezdi.

Üçüncü neden, Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye yönelik politikalarındaki önemli değişikliktir. Sovyetler Birliği kendi ulusal savunma ve güvenliği açısından Boğazlar konusunda ve kendi ulusal bütünlüğü açısından Türki Cumhuriyetler konusunda son derece hassastı. Özellikle Boğazlar konusunda 1934 yılından itibaren ve özellikle 1936 ve 1939 yıllarında attığı bazı adımlar Türkiye'nin de kendi ulusal çıkarları doğrultusunda tedbir almasına neden oldu. Türkiye'nin tedbirlerinin bazıları ise Sovyetler Birliği'nin Türkiye politikasının iyice değişmesine yol açtı. İkinci Dünya Savaşı'nın en kritik günlerinde İsmet İnönü, savaşı Almanların kazanacağı tahminiyle, Almanya'ya çeşitli biçimlerde yardımcı oldu. Sovyetler'in 1943 yılı başlarındaki Stalingrad zaferinden sonraki tepkisi gecikmedi. TKP'nin 1943 başlarında yeniden faaliyete geçirilmesi yeni sürecin ve tavrın habercisiydi. Ardından, Sovyetler Birliği'nin 1945 yılındaki talepleri de, Türkiye'nin Atatürk'ün projesinden ayrılmasının en önemli nedenlerinden birini oluşturdu. Soğuk Savaş'ın başlamasıyla, Türkiye, Atatürk'ün dış politika çizgisinden ayrıldı. Atatürk ölmeseydi, Sovyetler Birliği ile ilişkilerde kopmaya yol açan ve Türkiye'yi ABD'ye iten nedenler büyük olasılıkla yaşanmazdı veya aşılmazdı.

Dördüncü neden, Türkiye'de İkinci Dünya Savaşı koşullarında sermayedar sınıfın gücünü artırmasıydı. Büyük ölçüde azınlıklardan oluşan ve emperyalist ülkelerin sermayedarlarıyla yakın işbirliği içinde olan Türkiye burjuvazisi, Kurtuluş Savaşı döneminde Yunan ordusuna verdiği destek nedeniyle Atatürk döneminde sinmiş durumdaydı. İkinci Dünya Savaşı yıllarında uygulanan Varlık Vergisi nedeniyle gücünü bir ölçüde yitirdiyse de, Soğuk Savaş'ın başlamasıyla birlikte emperyalist ülkelerin sermayedar sınıflarıyla olan yakın ilişkisini etkili bir biçimde kullanarak, siyasal iktidar ve uygulanan politikalar üzerindeki etkisini artırdı. Atatürk ölmeseydi, İkinci Dünya Savaşı sürecinde azınlıkların ağırlıkta olduğu Türkiye burjuvazisinin emperyalist ülkelerin sermayedarlarına dayanarak siyaseti etkilemesi mümkün olmazdı.

Beşinci neden, 1946 yılından itibaren yapılan seçimlerde büyük toprak sahiplerinin, aşiret reislerinin ve yıllardır gizli gizli çalışma yürüten tarikat ve cemaat şeyhlerinin seçmenler üzerindeki etkisinin eyleme dönüşmesiydi. İkinci Dünya Savaşı ve öncesinde Türkiye nüfusunun yaklaşık dörtte üçü kırsal bölgelerde yaşıyordu. Bu kitleyi kulluktan kurtarmak ve devrime kazanmak için Atatürk'ün elinde radyo, televizyon, internet, vb. yoktu. 1928 yılında yeni yazıya geçilmesine rağmen, okuma yazma bilenlerin oranı düşüktü. Gazete okuma alışkanlığı zayıftı. Yol ağının yetersizliği nedeniyle, birçok köyün halkının ve özellikle kadınların yaşamı, doğup büyüdükleri köyde geçiyordu. Erkeklerin çoğu da ya askerlik nedeniyle köy dışına çıkıyor, ya da ihtiyaç duydukları nakit parayı kazanabilmek için geçici sürelerle çalışmak amacıyla kentlere gidiyorlardı. Atatürk döneminde kurulan halkevleri ve halk odaları ve 1940 yılında açılan köy enstitülerinin kısa ömürleri içinde mezun ettikleri öğretmenlerin köylerdeki çalışmaları, insanların kulluktan kurtarılması çabalarında yeterli değildi. Atatürk ölmeseydi, kırsal bölgelerde büyük toprak sahiplerinin, şeyhlerin, ağaların, aşiret reislerinin köylülüğü yönlendirmesi mümkün olmazdı.

Tüm bu etmenler, Türkiye'de 1945 yılından itibaren Atatürk'ün yolundan çıkışa neden oldu.

Bu ve belki daha az önemli başka etmenlere bağlı olarak, özellikle 1945 yılından itibaren Atatürk'ün Türkiye'ye özgü bir sosyalizm modelinden ayrıldı. Diğer bir deyişle, CHP yönetimi "Atatürk Devrimleri"nden, Kemalizm'den ayrılmaya başladı.